

Konstytucja Republiki Portugalskiej

z dnia 2 kwietnia 1976 r. [1]

Spis

treści:

Preambuła							
Zasady			podstawowe				(art.1-11)
Część I	(art.12-79)	Podstawowe		prawa	i		obowiązki
Część II	(art.80-107)	Organizacja					gospodarcza
Część III	(art.108-276)	Organizacja		władzy			politycznej
Część IV	(art.277-289)	Gwarancja		i	zmiany		Konstytucji
Przepisy	(art.290-299)	Przepisy		końcowe	i		przejściowe
Przepisy	(art.193-198)	Przepisy		końcowe	i	przejściowe	Ustawy Konstytucyjnej nr 1 z 20 września 1997 r.

*

Zasady Podstawowe

Artykuł

2

(Demokratyczne państwo prawne)

Republika Portugalska jest demokratycznym państwem prawnym, opartym na suwerenności ludu, na demokratycznym pluralizmie wypowiedzi i demokratycznej organizacji politycznej, na poszanowaniu i zagwarantowaniu realizacji podstawowych praw i wolności oraz na podziale i współzależności władz, dążącym do urzeczywistnienia demokracji gospodarczej, społecznej i kulturalnej oraz do pogłębienia demokracji partycypacyjnej.

Artykuł

7

(Stosunki międzynarodowe)

Portugalia w stosunkach międzynarodowych kieruje się zasadami: niepodległości narodowej, poszanowania praw człowieka, praw narodów, równości między państwami, pokojowego rozwiązywania konfliktów międzynarodowych, nieingerencji w wewnętrzne sprawy innych państw i współpracy ze wszystkimi innymi narodami w celu emancypacji i rozwoju ludzkości. (..)

Część

I

Podstawowe prawa i obowiązki

Tytuł

I

Zasady ogólne

Artykuł

13

(Zasada równości)

Wszystkim obywatelom przysługuje taka sama godność społeczna i wszyscy obywatele są równi wobec prawa. Nikt nie może być uprzywilejowany, wyróżniony, poszkodowany, pozbawiony któregoś z praw lub zwolniony z jakiegokolwiek obowiązku ze względu na pochodzenie, płeć, rasę, język, miejsce pochodzenia, religię, przekonania polityczne lub ideologiczne, wykształcenie, sytuację materialną lub położenie społeczne.

Artykuł

16

(Zakres i znaczenie praw podstawowych)

Prawa podstawowe zagwarantowane w Konstytucji nie wykluczają żadnych innych praw wynikających z ustaw i stosowalnych norm prawa międzynarodowego. Przepisy konstytucyjne i ustawowe dotyczące praw podstawowych powinny być interpretowane i stosowane zgodnie z Powszechną Deklaracją Praw Człowieka.

Artykuł

17

(Zasady dotyczące praw, wolności i gwarancji)

Zasady dotyczące praw, wolności i gwarancji stosuje się do artykułów Tytułu II oraz do praw podstawowych o podobnym charakterze.

Artykuł

18

(Moc prawna)

Przepisy konstytucyjne odnoszące się do praw, wolności i gwarancji są stosowalne bezpośrednio i wiążą podmioty publiczne i prywatne.

Ustawa może ustanawiać ograniczenia praw, wolności i gwarancji wyłącznie w przypadkach wyraźnie przewidzianych w Konstytucji i w zakresie niezbędnym dla zapewnienia innych praw i interesów chronionych przez Konstytucję. Ustawy ograniczające prawa, wolności i gwarancje muszą mieć charakter generalny i abstrakcyjny i nie mogą mieć mocy wstecznej, ani pomniejszać zakresu i zasięgu istotnej treści zasad konstytucyjnych.

Artykuł

21

(Prawo do oporu)

Wszyscy mają prawo do oporu wobec wszelkich poleceń, które naruszają ich prawa, wolności i gwarancje, oraz do odparcia siłą wszelkich form agresji, jeżeli zwrócenie się do władz publicznych nie jest możliwe.

Tytuł

II

Prawa, wolności i gwarancje

Rozdział

I

Prawa, wolności i gwarancje osobiste

Artykuł

24

(Prawo do życia)

Życie ludzkie jest nienaruszalne.

W żadnym wypadku nie będzie stosowana kara śmierci.

Artykuł

26

(Inne prawa osobiste)

Wszystkim zapewnia się prawo do tożsamości osobistej, do rozwoju osobowości, do zdolności prawnej, prawo do obywatelstwa, do dobrego imienia i reputacji, do wizerunku, do wolności słowa, do ochrony intymności życia prywatnego i rodzinnego oraz do ochrony prawnej przed wszelkimi przejawami dyskryminacji. Ustawa ustanowi skuteczne gwarancje przeciwko nadużywaniu lub używaniu w sposób naruszający godność ludzką informacji dotyczących osób i rodzin. (..)

Artykuł

37

(Wolność wypowiedzi i informacji)

Wszyscy mają prawo do swobodnego wypowiedzania i rozpowszechniania swoich myśli za pośrednictwem słów, obrazów lub w jakikolwiek inny sposób, a także prawo do rozpowszechniania, poszukiwania i uzyskiwania informacji, bez przeszkód i dyskryminacji. Korzystanie z tych praw nie może być uniemożliwione lub ograniczone przez jakikolwiek rodzaj lub formę cenzury. (..)

Artykuł

41

(Wolność sumienia, religii i kultu)

Wolność sumienia, religii i kultu jest nienaruszalna.

Nikt nie może być prześladowany, pozbawiony praw albo zwolniony z obowiązków lub powinności obywatelskich z powodu swoich poglądów lub praktyk religijnych. Nikt nie może być indagowany przez jakikolwiek organ władzy o swoje poglądy lub praktyki religijne, z wyjątkiem przypadku zbierania danych statystycznych, niemożliwych do powiązania z konkretnymi osobami, ani ponosić uszczerbku w przypadku odmówienia odpowiedzi. Kościoły i inne wspólnoty religijne są rozdzielone od państwa i są wolne w swojej organizacji oraz wykonywaniu swoich funkcji i sprawowaniu kultu. Zapewnia się wolność nauczania wszelkich religii prowadzonego w obrębie danego wyznania, a także wolność korzystania z własnych środków społecznego przekazu w celu prowadzenia swojej działalności.

Zapewnia się, zgodnie z ustawą, prawo do odmowy służby wojskowej z powodu przekonań.

Artykuł

43

(Wolność pobierania nauki i nauczania)

Zapewnia się wolność pobierania nauki i nauczania.

Państwo nie może opracowywać programów edukacyjnych i kulturalnych kierując się jakimikolwiek dyrektywami filozoficznymi, estetycznymi, politycznymi, ideologicznymi bądź religijnymi.

Szkolnictwo publiczne nie ma charakteru wyznaniowego. Zapewnia się prawo zakładania szkół prywatnych i spółdzielczych.

Tytuł

V

Sądy

Rozdział I	
Artykuł	241
(Uprawnienia do stanowienia aktów podustawowych)	
Jednostki władzy lokalnej posiadają własne uprawnienia do stanowienia aktów podustawowych w granicach określonych w Konstytucji, w ustawach i aktach podustawowych jednostek władzy lokalnej stopnia wyższego lub władz nadzorczych.	
Artykuł	242
(Nadzór administracyjny)	
Nadzór administracyjny nad jednostkami władzy lokalnej polega na kontroli przestrzegania prawa przez organy jednostek władzy lokalnej i jest sprawowany w przypadkach i w formach przewidzianych w ustawie.	
Zastosowanie środków nadzoru ograniczających autonomię lokalną jest poprzedzone konsultacją z organem jednostki władzy lokalnej, na zasadach określonych w ustawie.	
Rozwiązanie organów jednostek władzy lokalnej może nastąpić jedynie z powodu działań lub zaniechań stanowiących poważne naruszenia prawa.	
Artykuł	243
(Personel jednostek władzy lokalnej)	
Jednostki władzy lokalnej zatrudniają własny personel, na zasadach określonych w ustawie.	
Do urzędników administracji lokalnej stosuje się odpowiednio regulacje dotyczące urzędników i funkcjonariuszy państwowych, na zasadach określonych w ustawie.	
Ustawa określa formy pomocy technicznej i kadrowej dla jednostek władzy lokalnej ze strony państwa, nie naruszając ich autonomii.	
Rozdział	II
Parafia	
Artykuł	244
(Organy parafii)	
Organami przedstawicielskimi parafii są zgromadzenie parafii i komitet parafii [3].	
Artykuł	245
(Zgromadzenie parafii)	
Zgromadzenie parafii jest organem stanowiącym parafii.	
Ustawa może postanowić, że w parafiach o niewielkiej liczbie ludności zgromadzenie parafii zostaje zastąpione przez ogólne zebranie obywateli posiadających prawo wybierania.	
Artykuł	246
(Komitet parafii)	
Komitet parafii jest kolegialnym organem wykonawczym parafii.	
Artykuł	247
(Zrzeszenia)	
Parafie mogą łączyć się w zrzeszenia, na zasadach określonych w ustawie, w celu administrowania wspólnymi sprawami.	
Artykuł	248
(Przekazywanie zadań)	
Zgromadzenie parafii może przekazać organizacjom mieszkańców wykonywanie zadań administracyjnych, których realizacja nie wymaga władztwa publicznego.	
Rozdział	III
Gmina	
Artykuł	249
(Modyfikacja gmin)	
Tworzenie lub znoszenie gmin, a także zmiana ich terytorium następuje w drodze ustawy, po konsultacji z zainteresowanymi organami jednostek władzy lokalnej.	
Artykuł	250
(Organy gminy)	
Organami przedstawicielskimi gminy są zgromadzenie gminne i izba gminna.	
Artykuł	251
(Zgromadzenie gminne)	
Zgromadzenie gminne jest organem stanowiącym gminy i składa się z członków	

wybranych w wyborach bezpośrednich w liczbie większej niż liczba przewodniczących komitetów parafii danej gminy, którzy również wchodzi w jego skład.	
Artykuł	252
(Izba gminna)	
Izba gminna jest kolegialnym organem wykonawczym gminy.	
Artykuł	253
(Zrzeszenia i federacje)	
Gminy mogą łączyć się w zrzeszenia i federacje, aby administrować wspólnymi sprawami, przy czym ustawa może przyznać zrzeszeniom i federacjom własne zadania i kompetencje.	
Artykuł	254
(Udział w dochodach z podatków bezpośrednich)	
Gminy mają prawo do udziału w dochodach z podatków bezpośrednich, na zasadach określonych w ustawie.	
Gminy posiadają własne dochody z danin publicznych, na zasadach określonych w ustawie.	
Rozdział	IV
Region administracyjny	
Artykuł	255
(Tworzenie w drodze ustawy)	
Regiony administracyjne tworzy się równocześnie w drodze ustawy, która określa ich zakres działania oraz skład, kompetencje i zasady funkcjonowania ich organów, przy czym ustawa może różnicować regulacje prawne dotyczące każdego z nich.	
Artykuł	256
(Ustanowienie konkretne)	
Ustanowienie konkretne regionów administracyjnych poprzez przyjęcie ustawy tworzącej poszczególne regiony, jest uzależnione od ustawy przewidzianej w artykule poprzednim oraz od zatwierdzenia w drodze głosowania przez większość obywateli posiadających prawo wybierania, którzy wezmą udział w bezpośredniej konsultacji o zasięgu ogólnopolskim i dotyczącej każdego z terytoriów regionalnych.	
Jeżeli większość obywateli posiadających prawo wybierania uczestnicząca w głosowaniu nie odpowie pozytywnie na pytanie o zasięgu ogólnopolskim dotyczące konkretnego ustanowienia regionów administracyjnych, odpowiedzi na pytania dotyczące każdego z regionów nie pociągają za sobą żadnych skutków.	
Konsultacja obywateli posiadających prawo wybierania przewidziana w ustępach poprzednich odbywa się w warunkach i na zasadach określonych w ustawie organicznej, na podstawie decyzji Prezydenta Republiki podjętej na wniosek Zgromadzenia Republiki, przy czym postanowienia art. 115 stosuje się odpowiednio.	
Artykuł	257
(Zadania)	
Regionom administracyjnym powierza się, w szczególności, kierowanie służbami publicznymi oraz zadania w zakresie koordynacji i pomocy gminom w ich działalności, przy poszanowaniu autonomii gmin i bez ograniczania ich uprawnień.	
Artykuł	258
(Planowanie)	
Regiony administracyjne opracowują plany regionalne i uczestniczą w opracowywaniu planów ogólnopolskich.	
Artykuł	259
(Organy regionalne)	
Organami przedstawicielskimi regionów administracyjnych są zgromadzenie regionalne i komitet regionalny [4].	
Artykuł	260
(Zgromadzenie regionalne)	
Zgromadzenie regionalne jest organem stanowiącym regionu; w jego skład wchodzi członkowie wybrani w wyborach bezpośrednich, a także, w liczbie mniejszej niż liczba tych pierwszych, członkowie wybrani w wyborach opartych na zasadzie proporcjonalności i najwyższej średniej d'Hondta przez ciało wyborcze złożone z członków zgromadzeń gminnych, z tego samego obszaru, wybranych w wyborach bezpośrednich.	
Artykuł	261

(Komitet regionalny)

Komitet regionalny jest kolegialnym organem wykonawczym regionu.

Artykuł

262

(Przedstawiciel Rządu)

W każdym regionie Rada Ministrów może powołać przedstawiciela Rządu, którego zakres działania obejmuje również jednostki władzy lokalnej na danym obszarze.

Rozdział

V

Organizacje mieszkańców

Artykuł

263

(Tworzenie i obszar działania)

W celu pogłębienia udziału ludności w lokalnej działalności administracyjnej mogą być tworzone organizacje mieszkańców zamieszkałych na obszarze mniejszym niż parafia.

Zgromadzenie parafii, z własnej inicjatywy lub na wniosek komisji mieszkańców albo znaczącej liczby mieszkańców, określa obszary działania organizacji wymienionych w ustępie poprzednim i rozstrzyga ewentualne spory stąd wynikłe.

Artykuł

264

(Struktura)

Struktura organizacji mieszkańców jest określona w ustawie; obejmuje ona zgromadzenie mieszkańców i komitet mieszkańców.

Zgromadzenie mieszkańców składa się z osób zamieszkałych i ujętych w spisie mieszkańców danej parafii.

Komitet mieszkańców wybierany jest w głosowaniu tajnym przez zgromadzenie mieszkańców i może zostać przez nie swobodnie odwołany.

Artykuł

265

(Prawa i kompetencje)

Organizacje mieszkańców mają prawo do:

- składania petycji do jednostek władzy lokalnej w sprawach administracyjnych dotyczących mieszkańców;

- udziału, bez prawa głosowania, poprzez swoich przedstawicieli, w zgromadzeniu parafii.

Do organizacji mieszkańców należy realizacja zadań powierzonych przez ustawę lub przekazanych przez organy parafii.

Tytuł

IX

Administracja publiczna

Artykuł

266

(Zasady podstawowe)

Administracja publiczna dąży do realizacji interesu publicznego przy poszanowaniu praw oraz prawnie chronionych interesów obywateli.

Organy i urzędnicy administracyjni podlegają Konstytucji i ustawie i powinni, wykonując swoje funkcje, działać w zgodzie z zasadami równości, proporcjonalności, sprawiedliwości, bezstronności i dobrej wiary.

Artykuł

267

(Struktura administracji)

Administracja publiczna jest zorganizowana w taki sposób, aby zapobiec biurokratyzacji, przybliżyć służby administracyjne do ludności i zapewnić udział zainteresowanych w rzeczywistym zarządzaniu tymi służbami, w szczególności poprzez zrzeszenia publiczne, organizacje mieszkańców i inne formy przedstawicielstwa demokratycznego.

W celu urzeczywistnienia przepisu ustępu poprzedniego, ustawa wprowadzi odpowiednie formy decentralizacji i dekoncentracji administracji, nie naruszając przy tym koniecznej skuteczności i jedności działania administracji ani uprawnień właściwych organów w zakresie kierownictwa, zwierzchniego nadzoru oraz nadzoru.

Ustawa może tworzyć niezależne organy administracyjne.

Zrzeszenia publiczne mogą być tworzone jedynie w celu zaspokojenia szczególnych potrzeb i nie mogą sprawować funkcji należących do związków zawodowych, a ich wewnętrzna organizacja powinna opierać się na poszanowaniu praw ich członków i na demokratycznym wyłanianiu ich organów.

Procedura administracyjna będzie przedmiotem odrębnej ustawy, która zapewni

racjonalizację środków podejmowanych przez poszczególne służby i udział obywateli w podejmowaniu decyzji i uchwał, które ich dotyczą.

Jednostki prywatne, które wykonują uprawnienia publiczne, mogą podlegać kontroli administracyjnej na zasadach określonych w ustawie.

Artykuł

268

(Prawa i gwarancje administrowanych)

Obywatele mają prawo do uzyskiwania od administracji informacji o stanie rozpatrywania spraw, które dotyczą ich bezpośrednio, a także prawo do poznania definitywnych rozstrzygnięć w tych sprawach.

Obywatele mają także prawo dostępu do archiwów i rejestrów administracyjnych, zgodnie z przepisami ustaw dotyczących bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego, postępowania przygotowawczego oraz ochrony intymności życia prywatnego.

Akty administracyjne są doręczane zainteresowanym w trybie przewidzianym w ustawie i wymagają dokładnego i zrozumiałego uzasadnienia, jeżeli dotyczą praw lub prawnie chronionych interesów.

Administrowanym zapewnia się skuteczną ochronę sądową ich praw lub prawnie chronionych interesów, która obejmuje w szczególności uznanie tych praw i interesów, prawo do zaskarżania wszelkich aktów administracyjnych, które je naruszają, niezależnie od ich formy, określenie sposobu wykonania aktów administracyjnych prawnie nakazanych i przyjęcie odpowiednich środków ochronnych.

Obywatele mają również prawo do zaskarżania norm administracyjnych skutecznych na zewnątrz administracji, jeżeli naruszają one ich prawa lub prawnie chronione interesy.

Dla urzeczywistnienia przepisów ust. 1 i 2 ustawa określi maksymalny termin odpowiedzi ze strony administracji.

Artykuł

269

(Reżim służby publicznej)

Wykonując swoje funkcje, pracownicy administracji publicznej oraz pozostali funkcjonariusze państwa i innych podmiotów publicznych służą wyłącznie interesowi publicznemu, określonego zgodnie z ustawą przez właściwe organy administracji.

Pracownicy administracji publicznej oraz pozostali funkcjonariusze państwa i innych podmiotów publicznych nie mogą być dyskryminowani ani uprzywilejowani z powodu korzystania z któregośkolwiek z praw politycznych przewidzianych w Konstytucji, a w szczególności z powodu przynależności partyjnej.

W postępowaniu dyscyplinarnym podejrzanemu gwarantuje się prawo do wysłuchania i prawo do obrony.

Zakazuje się łączenia stanowisk lub urzędów publicznych, z wyjątkiem przypadków wyraźnie dozwolonych w ustawie.

Ustawa określa zakazy łączenia stanowisk lub urzędów publicznych z innymi zajęciami.

Artykuł

270

(Ograniczenie praw)

Ustawa może ustanowić ograniczenia prawa do wypowiedzi, zgromadzeń, manifestacji, zrzeszania i prawa do zbiorowych petycji oraz biernego prawa wyborczego w odniesieniu do wojskowych i funkcjonariuszy zmilitaryzowanych wchodzących w skład stałych kadr w służbie czynnej, a także funkcjonariuszy służb i sił bezpieczeństwa, w niezbędnym zakresie, określonym przez wymagania pełnionych funkcji.

Artykuł

271

(Odpowiedzialność funkcjonariuszy)

Funkcjonariusze państwa oraz innych podmiotów publicznych ponoszą odpowiedzialność cywilną, karną i dyscyplinarną za działania lub zaniechania, których dopuścili się podczas sprawowania swoich funkcji i z powodu ich sprawowania, jeżeli zostały naruszone prawa lub prawnie chronione interesy obywateli, przy czym wszczęcie i prowadzenie postępowania w żadnym stadium nie może zależeć od zezwolenia przełożonego.

Wyklucza się pociągnięcie do odpowiedzialności urzędnika lub funkcjonariusza, który wypełnia rozkazy lub polecenia dotyczące wykonywania służby, pochodzące od jego prawowitego przełożonego, jeżeli uprzednio domagał on się lub żądał ich przekazania lub potwierdzenia na piśmie.

Obowiązek posłuszeństwa przestaje obowiązywać za każdym razem, gdy wykonanie rozkazów lub poleceń pociąga za sobą popełnienie przestępstwa.

Ustawa reguluje zasady, na jakich państwu i pozostałym podmiotom publicznym przysługują roszczenia regresowe wobec osób wchodzących w skład ich organów, urzędników i funkcjonariuszy.

Artykuł 272
(Policja)

Do funkcji policji należy obrona legalizmu demokratycznego oraz zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego i praw obywateli.

Środki policyjne są przewidziane w ustawie, a ich stosowanie nie powinno wykraczać poza absolutnie niezbędny zakres.

Zapobieganie przestępstwom, w tym przestępstwom przeciwko bezpieczeństwu państwa, może mieć miejsce wyłącznie przy przestrzeganiu ogólnych zasad obowiązujących policję, przy poszanowaniu praw, wolności i gwarancji obywateli.

Ustawa określa zasady funkcjonowania sił bezpieczeństwa, przy czym organizacja każdej z nich jest jednolita na całym terytorium państwowym.

Tytuł X
Obrona Narodowa

Artykuł 273
(Obrona narodowa)

Obowiązkiem państwa jest zapewnienie obrony narodowej.

Obrona narodowa ma na celu zapewnienie ochrony niepodległości narodowej, integralności terytorium oraz wolności i bezpieczeństwa ludności przed wszelką agresją lub zagrożeniem zewnętrznym, przy poszanowaniu porządku konstytucyjnego, instytucji demokratycznych oraz umów międzynarodowych.

Artykuł 274
(Najwyższa Rada Obrony Narodowej)

Najwyższej Radzie Obrony Narodowej przewodniczy Prezydent Republiki; jej skład, określony przez ustawę, obejmuje członków wybranych przez Zgromadzenie Republiki.

Najwyższa Rada Obrony Narodowej jest organem doradczym w sprawach dotyczących obrony narodowej oraz organizacji, funkcjonowania i dyscypliny Sił Zbrojnych i może korzystać z kompetencji administracyjnych przyznanych jej w ustawie.

Artykuł 275
(Siły Zbrojne)

Do zadań Sił Zbrojnych należy wojskowa obrona Republiki.

Siły Zbrojne składają się wyłącznie z obywateli portugalskich; ich organizacja jest jednolita na całym terytorium państwowym.

Siły Zbrojne podlegają właściwym organom suwerenności, na zasadach określonych w Konstytucji i w ustawie.

Siły Zbrojne służą ludowi portugalskiemu, są całkowicie bezpartyjne, a ich jednostki nie mogą wykorzystywać swojej broni, swoich pozycji lub swoich funkcji do jakiegokolwiek interwencji politycznej.

Do zadań Sił Zbrojnych należy wywiązywanie się z międzynarodowych zobowiązań Państwa Portugalskiego w zakresie działań wojskowych i udział w misjach humanitarnych i pokojowych podejmowanych przez organizacje międzynarodowe, których Portugalia jest członkiem, na zasadach określonych w ustawie.

Siłom Zbrojnym można powierzać, na zasadach określonych w ustawie, obowiązek współpracy w misjach obrony cywilnej, w realizacji zadań związanych z zaspokajaniem podstawowych potrzeb i poprawą jakości życia ludności oraz w działaniach kooperacyjnych techniczno-wojskowych w zakresie polityki narodowej dotyczącej kooperacji.

Ustawy o stanie wojennym i stanie wyjątkowym określają warunki użycia Sił Zbrojnych w takich przypadkach.

Artykuł 276
(Obrona Ojczyzny, służba wojskowa i służba cywilna)

Obrona Ojczyzny jest podstawowym prawem i podstawowym obowiązkiem wszystkich Portugalczyków.

Ustawa reguluje służbę wojskową, określa jej formy, jej obowiązkowy lub ochotniczy charakter, czas jej trwania i zakres obowiązków w odbywanej służbie.

Obywatele podlegający, zgodnie z ustawą, obowiązkowi odbycia służby wojskowej i uznani za niezdolnych do służby wojskowej z bronią w ręku, odbywają służbę wojskową bez broni lub służbę cywilną odpowiednią do swojej sytuacji.

Osoby podlegające, zgodnie z ustawą, obowiązkowi służby wojskowej, którym przekonania nie pozwalają na jej odbycie, odbywają służbę cywilną o czasie trwania i stopniu trudności podobnym do służby wojskowej z bronią w ręku.

Służba cywilna może zostać ustanowiona jako alternatywa lub uzupełnienie służby wojskowej i może zostać uznana przez ustawę za obowiązkową dla obywateli nie podlegających obowiązkowi wojskowemu.

Żaden obywatel nie może zachować lub otrzymać zatrudnienia na stanowisku państwowym lub stanowiska w innym podmiocie publicznym, jeżeli uchyli się od wypełnienia obowiązku służby wojskowej lub obowiązkowej służby cywilnej.

Żaden obywatel nie może być dyskryminowany przy przyznawaniu stanowisk, realizacji świadczeń socjalnych lub w stałym zatrudnieniu z powodu odbywania służby wojskowej lub obowiązkowej służby cywilnej.

Część

IV

Gwarancja i zmiana Konstytucji

Tytuł

I

Kontrola konstytucyjności

Artykuł

277

(Niekonstytucyjność wynikająca z działania)

Normy, które naruszają Konstytucję lub zasady w niej zawarte, są niekonstytucyjne.

Materialna lub formalna niekonstytucyjność traktatów międzynarodowych ratyfikowanych zgodnie z prawem nie stoi na przeszkodzie stosowania norm w nich zawartych w portugalskim porządku prawnym, jeżeli normy te są stosowane w porządku prawnym drugiej strony, z wyjątkiem przypadku gdy niekonstytucyjność jest wynikiem naruszenia przepisu o podstawowym znaczeniu.

Artykuł

278

(Prewencyjna kontrola konstytucyjności)

Prezydent Republiki może zwrócić się do Trybunału Konstytucyjnego o prewencyjne zbadanie konstytucyjności każdej normy prawnej zawartej w traktacie międzynarodowym, przekazanym mu do ratyfikacji, w dekreście przekazanym mu do promulgacji jako ustawa lub dekret z mocą ustawy bądź w porozumieniu międzynarodowym, w przypadku którego dekret zatwierdzający został mu przekazany do podpisu.

Ministrowie Republiki mogą, podobnie, zwrócić się do Trybunału Konstytucyjnego o prewencyjne zbadanie konstytucyjności każdej normy prawnej, zawartej w regionalnym dekreście ustawodawczym lub w dekreście podustawowym wydanym na podstawie ustawy ogólnej Republiki, który został im przekazany do podpisu.

Wniosek o prewencyjne zbadanie konstytucyjności powinien zostać przedstawiony w ciągu ośmiu dni od dnia otrzymania aktu.

Z wnioskiem o prewencyjne zbadanie konstytucyjności każdej normy prawnej zawartej w dekreście, który został przekazany Prezydentowi Republiki do promulgacji jako ustawa organiczna, może wystąpić, Prezydent Republiki, Premier lub jedna piąta ogólnej liczby deputowanych Zgromadzenia Republiki.

Przewodniczący Zgromadzenia Republiki w dniu, w którym przekazuje Prezydentowi Republiki dekret do promulgacji jako ustawę organiczną, informuje o tym Premiera i kluby parlamentarne Zgromadzenia Republiki.

Wniosek o prewencyjne zbadanie konstytucyjności przewidziane w ust. 4 powinien zostać przedstawiony w ciągu ośmiu dni od dnia określonego w ustępie poprzednim.

Prezydent Republiki nie może promulgować dekretów, o których mowa w ust. 4, przed upływem ośmiu dni od momentu ich otrzymania, lub zanim Trybunał Konstytucyjny wyda orzeczenie w tej sprawie, jeżeli wystąpiono do niego z takim wnioskiem; nie narusza to postanowień ust. 1.

Trybunał Konstytucyjny orzeka w ciągu dwudziestu pięciu dni, przy czym okres ten, w przypadku przewidzianym w ust. 1, może zostać skrócony przez Prezydenta Republiki z powodu pilności sprawy.

Artykuł

279

(Skutki orzeczenia)

Jeżeli Trybunał Konstytucyjny orzeknie niekonstytucyjność normy prawnej zawartej w dekrete lub porozumieniu międzynarodowym, Prezydent Republiki lub Minister Republiki, w zależności od przypadku, wetuje akt i zwraca go organowi, który go uchwalił.

W przypadku przewidzianym w ust. 1, dekret nie może być promulgowany ani podpisany, dopóki organ, który go uchwalił, nie usunie normy uznanej za niekonstytucyjną, lub nie potwierdzi jej większością dwóch trzecich deputowanych obecnych pod warunkiem, że większość ta przewyższa bezwzględną większość ogólnej liczby deputowanych.

Jeżeli akt zostanie zmieniony, Prezydent Republiki lub Minister Republiki, w zależności od przypadku, może zwrócić się o prewencyjne zbadanie konstytucyjności każdej zawartej w nim normy.

Jeżeli Trybunał Konstytucyjny orzeknie o niekonstytucyjności normy prawnej traktatu, może on zostać ratyfikowany tylko wtedy, gdy Zgromadzenie Republiki przyjmie go większością dwóch trzecich deputowanych obecnych, pod warunkiem, że większość ta przewyższa bezwzględną większość ogólnej liczby deputowanych.

Artykuł

280

(Kontrola konkretna konstytucyjności i legalności)

Skarga do Trybunału Konstytucyjnego przysługuje od orzeczeń sądowych, które:

- odmawiają stosowania danej normy uzasadniając to jej niekonstytucyjnością;
- stosują normę, wobec której przedstawiono zarzut niekonstytucyjności w toku postępowania sądowego.

Skarga do Trybunału Konstytucyjnego przysługuje również od orzeczeń sądowych, które:

- odmawiają stosowania normy prawnej aktu ustawodawczego, uzasadniając to jej nielegalnością wynikającą z naruszenia ustawy posiadającej wyższą moc prawną;
- odmawiają stosowania normy prawnej aktu regionalnego, uzasadniając to jej nielegalnością wynikającą z naruszenia statutu regionu autonomicznego lub ustawy ogólnej Republiki;
- odmawiają stosowania normy prawnej aktu uchwalonego przez organ suwerenności, uzasadniając to jej nielegalnością wynikającą z naruszenia statutu regionu autonomicznego;
- stosują normę, wobec której w toku postępowania sądowego postawiono zarzut nielegalności, uzasadniony którymkolwiek z powodów wymienionych w punktach a), b) i c).

Jeżeli norma, której zastosowania odmówiono, zawarta jest w umowie międzynarodowej, akcie ustawodawczym lub dekrete podustawowym, prokuratura ma obowiązek złożyć skargę, o której mowa w ust. 1 pkt a) i ust. 2 pkt a).

Skarga przewidziana w ust. 1 pkt b) i w ust. 2 pkt d) przysługuje wyłącznie stronie, która postawiła zarzut niekonstytucyjności lub nielegalności, przy czym ustawa określa warunki dopuszczalności takich skarg.

Skarga do Trybunału Konstytucyjnego przysługuje również od orzeczeń sądowych, które stosują normę, uznaną uprzednio za niekonstytucyjną lub nielegalną przez Trybunał Konstytucyjny, przy czym złożenie skargi w takim przypadku stanowi obowiązek prokuratury.

Skargi do Trybunału Konstytucyjnego mogą dotyczyć wyłącznie kwestii niekonstytucyjności lub nielegalności, w zależności od przypadku.

Artykuł

281

(Kontrola abstrakcyjna konstytucyjności i legalności)

Trybunał Konstytucyjny bada i orzeka z mocą powszechnie obowiązującą o:

- niekonstytucyjności jakiegokolwiek normy;
- nielegalności jakiegokolwiek normy prawnej aktu ustawodawczego, wynikającej z naruszenia ustawy posiadającej wyższą moc prawną;
- nielegalności jakiegokolwiek normy prawnej aktu regionalnego, wynikającej z naruszenia statutu regionu lub ustawy ogólnej Republiki;
- nielegalności jakiegokolwiek normy prawnej uchwalonej przez organ suwerenności, wynikającej z naruszenia praw jednego z regionów potwierdzonych w jego statucie.

Stwierdzenia przez Trybunał Konstytucyjny niekonstytucyjności lub nielegalności z mocą powszechnie obowiązującą mogą żądać:

- Prezydent Republiki;
- Przewodniczący Zgromadzenia Republiki;

- Premier;
- Rzecznik Sprawiedliwości;
- Prokurator Generalny Republiki;
- jedna dziesiąta deputowanych do Zgromadzenia Republiki;

Ministrowie Republiki, regionalne zgromadzenia ustawodawcze, przewodniczący regionalnych zgromadzeń ustawodawczych, przewodniczący rządów regionalnych lub jedna dziesiąta deputowanych regionalnych zgromadzeń ustawodawczych, gdy podstawą żądania stwierdzenia niekonstytucyjności jest naruszenie praw regionów autonomicznych lub gdy podstawą żądania stwierdzenia nielegalności jest naruszenie statutu jednego z regionów lub ustawy ogólnej Republiki.

Trybunał Konstytucyjny bada i orzeka z mocą powszechnie obowiązującą także o niekonstytucyjności lub nielegalności każdej normy, którą uznał za niekonstytucyjną lub nielegalną w trzech sprawach kontroli konkretnej.

Artykuł

282

(Skutki orzeczenia o niekonstytucyjności lub nielegalności)

Orzeczenie o niekonstytucyjności lub nielegalności z mocą powszechnie obowiązującą wywołuje skutki od chwili wejścia w życie normy uznanej za niekonstytucyjną lub nielegalną i powoduje przywrócenie obowiązywania norm uchylonych przez normę stanowiącą przedmiot orzeczenia.

W przypadku niekonstytucyjności lub nielegalności wynikającej z naruszenia normy konstytucyjnej lub ustawowej późniejszej, orzeczenie wywołuje skutki dopiero w chwili wejścia w życie tej normy.

Sprawy osądzone nie są rozpoznawane ponownie, chyba że Trybunał Konstytucyjny zadecyduje inaczej w przypadku, gdy nowa norma dotyczy sprawy karnej, dyscyplinarnej lub sprawy o wykroczenie porządkowe, a jej treść jest bardziej korzystna dla oskarżonego.

Jeżeli wymaga tego bezpieczeństwo prawne, zasada bezstronności lub interes publiczny o szczególnym znaczeniu, które należy uzasadnić, Trybunał Konstytucyjny może określić skutki niekonstytucyjności lub nielegalności o zasięgu węższym niż przewidziany w ust. 1 i 2.

Artykuł

283

(Niekonstytucyjność wynikająca z zaniechania)

Na wniosek Prezydenta Republiki, Rzecznika Sprawiedliwości lub, w przypadku naruszenia praw regionów autonomicznych, na wniosek przewodniczących regionalnych zgromadzeń ustawodawczych, Trybunał Konstytucyjny bada i stwierdza naruszenie Konstytucji przez zaniechanie podjęcia środków ustawodawczych koniecznych do zastosowania norm konstytucyjnych.

Jeżeli Trybunał Konstytucyjny stwierdzi niekonstytucyjność przez zaniechanie, informuje o tym właściwy organ ustawodawczy.

Tytuł

II

Zmiana Konstytucji

Artykuł

284

(Kompetencje i terminy zmian)

Zgromadzenie Republiki może zmienić Konstytucję po upływie pięciu lat od dnia opublikowania ostatniej ustawy o zmianie zwykłej.

Zgromadzenie Republiki może jednak w każdej chwili wykonać uprawnienia do nadzwyczajnej zmiany Konstytucji większością czterech piątych ogólnej liczby deputowanych.

Artykuł

285

(Inicjatywa zmiany)

Inicjatywa zmiany należy do deputowanych.

Po przedstawieniu pierwszego projektu zmiany Konstytucji, wszelkie inne projekty zmiany muszą zostać przedstawione w ciągu trzydziestu dni.

Artykuł

286

(Uchwalenie i promulgacja)

Zmiany Konstytucji są uchwalane większością dwóch trzecich ogólnej liczby deputowanych.

Uchwalone zmiany Konstytucji są umieszczane w jednej ustawie o zmianie Konstytucji.

Prezydent Republiki nie może odmówić promulgacji ustawy o zmianie Konstytucji.

Artykuł

287

(Nowy tekst Konstytucji)

Zmiany Konstytucji są wprowadzane we właściwych miejscach tekstu, w drodze zamiany, usunięcia lub dodania tekstu.

Konstytucja w swoim nowym brzmieniu jest publikowana razem z ustawą o jej zmianie.

Artykuł

288

(Materialne granice zmiany)

Ustawy o zmianie Konstytucji muszą respektować:

- niepodległość narodową i jedność państwa;
- republikańską formę rządów;
- rozdział Kościołów od państwa;
- prawa, wolności i gwarancje obywateli;
- prawa pracowników, komisji pracowniczych i związków zawodowych;
- współistnienie sektora publicznego, sektora prywatnego oraz spółdzielczego i społecznego sektora własności środków produkcji;
- istnienie planów gospodarczych w zakresie gospodarki mieszanej;
- zasadę powszechności, bezpośredniości i okresowości oraz tajności głosowania w wyborach do organów suwerenności, organów regionów autonomicznych i organów władzy lokalnej, a także zasadę proporcjonalności;
- pluralizm poglądów i organizacji politycznej, w tym partii politycznych, oraz prawo do demokratycznej opozycji;
- rozdzielenie i współzależność organów suwerenności;
- kontrolę konstytucyjności norm prawnych poprzez badanie działań i zaniechań;
- niezawisłość sądów;
- autonomię jednostek władzy lokalnej;
- autonomię polityczno-administracyjną archipelagów Azorów i Madery.

Artykuł

289

(Granice związane z okolicznościami zmiany)

Nie można podejmować żadnych czynności zmierzających do zmiany Konstytucji podczas trwania stanu wojennego lub stanu wyjątkowego.

Przepisy końcowe i przejściowe

Artykuł

290

(Prawo wcześniejsze)

Ustawy konstytucyjne uchwalone po 25 kwietnia 1974 roku, nie wymienione w tym rozdziale, uważa się za ustawy zwykłe, jeżeli nie prowadzi to do naruszenia przepisu ustępu następnego.

Prawo zwykłe ustanowione przed wejściem w życie niniejszej Konstytucji zachowuje moc obowiązującą, jeżeli nie jest sprzeczne z Konstytucją i przepisami w niej zawartymi.

Artykuł

291

(Dystrykty)

Do czasu konkretnego ustanowienia regionów administracyjnych, zachowuje się podział na dystrykty na obszarze nie objętym przez regiony.

W każdym dystrykcie ustanawia się, na zasadach określonych w ustawie, zgromadzenie stanowiące, złożone z przedstawicieli gmin.

Do kompetencji gubernatora cywilnego, przy którym działa rada, należy reprezentowanie Rządu i stosowanie uprawnień nadzorczych na obszarze dystryktu.

Artykuł

292

(Statut Makau)

Na terytorium Makau, dopóki znajduje się ono pod administracją portugalską, obowiązuje statut odpowiadający jego specyficznej sytuacji, uchwalony przez Zgromadzenie Republiki, przy czym do Prezydenta Republiki należy podejmowanie czynności w nim przewidzianych.

Pozostaje w mocy statut terytorium Makau, określony w ustawie nr 1 z 17 lutego 1976 r., z uwzględnieniem poprawek wprowadzonych ustawą nr 53 z 14 września 1979 r., ustawą nr 13 z 10 maja 1990 r. i ustawą nr 23-A z 29 lipca 1996 r.

Zgromadzenie Republiki może uchwalić poprawki do statutu Makau lub jego zmianę na wniosek Zgromadzenia Ustawodawczego Makau lub na wniosek Gubernatora Makau, w tym ostatnim przypadku po zasięgnięciu opinii Zgromadzenia Ustawodawczego Makau i po wydaniu opinii przez Radę Państwa.

Jeżeli propozycja zostanie przyjęta w zmienionym brzmieniu, Prezydent Republiki nie

promulguje dekretu Zgromadzenia Republiki bez uzyskania pozytywnej opinii Zgromadzenia Ustawodawczego Makau lub Gubernatora Makau, w zależności od przypadku.

Terytorium Makau posiada własną strukturę sądownictwa, korzystającą z autonomii i przystosowaną do jego specyfiki, zgodnie z zasadami określonymi w ustawie, która powinna przestrzegać zasady niezawisłości sędziów.

Artykuł

293

(Samostanowienie i niepodległość Timoru Wschodniego)

Portugalia pozostaje związana spoczywającymi na niej, zgodnie z prawem międzynarodowym, obowiązkami popierania i zagwarantowania prawa do samostanowienia i niepodległości Timoru Wschodniego.

Do kompetencji Prezydenta Republiki i Rządu należy podejmowanie wszelkich czynności niezbędnych do realizacji celów wymienionych w ustępie poprzednim.

Artykuł

294

(Oskarżenie i osądzenie funkcjonariuszy i odpowiedzialnych PIDE/DGS)

Zachowuje moc obowiązującą ustawa nr 8 z 25 lipca 1975 r., z poprawkami wprowadzonymi ustawą nr 16 z 23 grudnia 1975 r. i ustawą nr 18 z 26 grudnia 1975 r.

Ustawa może sprecyzować znamiona przestępstw wymienionych w art. 2 ust. 2, w art. 3, w art. 4 pkt b) i w art. 5 aktu, o którym mowa w ustępie poprzednim.

Ustawa może wprowadzić szczegółowe regulacje dotyczące nadzwyczajnego złagodzenia kar przewidzianego w art. 7 wyżej wymienionego aktu.

Artykuł

295

(Zasada szczególna dotycząca partii)

Przepisy art. 51 ust. 3 stosuje się do partii utworzonych przed wejściem w życie Konstytucji; sprawa ta zostanie uregulowana w ustawie.

Artykuł

296

(Reprywatyzacja dóbr znacjonalizowanych po 25 kwietnia 1974 r.)

Ustawa ramowa, uchwalona bezwzględną większością ogólnej liczby deputowanych, reguluje reprywatyzację własności oraz prawo użytkowania środków produkcji i innych dóbr znacjonalizowanych po 25 kwietnia 1974 roku, przestrzegając następujących zasad podstawowych:

- reprywatyzacja własności oraz prawa użytkowania środków produkcji i innych dóbr znacjonalizowanych po 25 kwietnia 1974 roku następuje z reguły i w pierwszej kolejności w drodze przetargu publicznego, oferty na giełdzie papierów wartościowych lub publicznej subskrypcji;
- wpływy uzyskane z reprywatyzacji są wykorzystywane przede wszystkim na spłacenie długu publicznego i długu przedsiębiorstw sektora państwowego, długu wynikającego z nacjonalizacji oraz na przydzielenie nowych kapitałów w sektorze produkcyjnym;
- pracownicy przedsiębiorstw objętych reprywatyzacją zachowują podczas procesu reprywatyzacji wszystkie prawa i obowiązki, które im przysługują;
- pracownicy przedsiębiorstw objętych reprywatyzacją mają prawo do preferencyjnej subskrypcji na określoną procentowo wartość prywatyzowanego kapitału zakładowego;
- dokonuje się uprzedniego oszacowania wartości środków produkcji i innych reprywatyzowanych dóbr, przy pomocy co najmniej dwóch niezależnych jednostek.

Małe i średnie przedsiębiorstwa znacjonalizowane pośrednio i nie należące do podstawowych sektorów gospodarki są reprywatyzowane na zasadach określonych w ustawie.

Artykuł

297

(Wybory Prezydenta Republiki)

Za ujętych w spisie wyborców do wyborów Prezydenta Republiki uważa się wszystkich obywateli zamieszkałych za granicą, którzy zostali ujęci w spisie wyborców do wyborów do Zgromadzenia Republiki do dnia 31 grudnia 1996 r.; dokonywanie późniejszych wpisów uzależnione jest od ustawy przewidzianej w art. 121 ust. 2.

Artykuł

298

(Zasady prawne obowiązujące organy jednostek władzy lokalnej)

Do momentu wejścia w życie ustawy przewidzianej w art. 239 ust. 3, organy jednostek władzy lokalnej są tworzone i działają na zasadach określonych w ustawodawstwie odpowiadającym tekstowi Konstytucji w brzmieniu nadanym jej Ustawą Konstytucyjną nr 1 z

25 listopada 1992 r.

Artykuł

299

(Data i wejście w życie Konstytucji)

Konstytucja Republiki Portugalskiej nosi datę uchwalenia przez Zgromadzenie Konstytucyjne: 2 kwietnia 1976 r.

Konstytucja Republiki Portugalskiej wchodzi w życie z dniem 25 kwietnia 1976 r.

Przepisy końcowe i przejściowe Ustawy Konstytucyjnej nr 1 z 20 września 1997 r.

Artykuł 193

Przepisy art. 39 Konstytucji dotyczące zmiany składu organu stosuje się do aktów powołania wydanych od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy o zmianie Konstytucji.

Artykuł 194

Przepis części końcowej art. 112 ust. 5 Konstytucji stosuje się tylko do ustaw i dekretów uchwalonych po wejściu w życie niniejszej ustawy.

Artykuł 195

Przepisy zawarte w art. 214, art. 220 i art. 230 Konstytucji, dotyczące nowych zasad określających czas trwania kadencji, stosuje się do osób aktualnie sprawujących urzędy, przy czym bieg kadencji liczy się od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy o zmianie Konstytucji.

Sędziowie Trybunału Konstytucyjnego sprawujący swój urząd kończą kadencję w terminie określonym zgodnie z zasadami obowiązującymi do dnia wejścia w życie ustawy o zmianie Konstytucji, chyba że złożą rezygnację, przy czym kadencja ta nie wywołuje skutku przewidzianego w końcowej części art. 222 ust. 3 Konstytucji.

Artykuł 196

Ustawa o organizacji i funkcjonowaniu Trybunału Konstytucyjnego oraz trybie postępowania przed tym organem może określić zasady przejściowe stosowane przy pierwszym wyborze i kooptowaniu sędziów, które zapewnią, że koniec kadencji wszystkich sędziów nie wypadnie w tym samym terminie, przy czym nie dotyczy to sędziów, których kadencja jest ograniczona przepisem części końcowej art. 222 ust. 3 Konstytucji.

Artykuł 197

Sądy wojskowe pełnią swoje funkcje, stosując obowiązujące przepisy prawne, do dnia wejścia w życie aktów ustawodawczych ustanowionych w celu wykonania przepisu art. 211 ust. 3 Konstytucji.

Artykuł 198

Niniejsza ustawa o zmianie Konstytucji wchodzi w życie piętnastego dnia po jej opublikowaniu w *Diário da República*.

Uchwalona 3 września 1997 roku.

Przewodniczący Zgromadzenia Republiki, António de Almeida Santos.

Promulgowana 4 września 1997 roku.

Do opublikowania

Prezydent Republiki, Jorge Sampaio.

Kontrasygnowana 5 września 1997 roku.

Premier, António Manuel de Oliveira Guterres.

Przypisy:

[1] Konstytucja Republiki Portugalskiej. Warszawa, Wydawnictwo Sejmowe, 2000. Podstawę przekładu stanowił tekst konstytucji w języku portugalskim opublikowany pt. *Constituição da República Portuguesa: 4 revisão nos termos da Lei Constitucional n.1/97, 20 de Setembro*. Introd. Jorge Miranda. Lisboa: Principia, 1997. W toku prac nad polskim przekładem posiłkowo korzystano także z angielsko- i francuskojęzycznej wersji konstytucji.

[3] W oryginale: "junta da freguesia".

[4] W oryginale: "câmara municipal".

(Publikacja: 23-07-2002 Ostatnia zmiana: 08-11-2003)

Oryginał. (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,1358>)

Contents Copyright © 2000-2008 by Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę podkatalogów, skrypty JavaScript oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl